

Fragmenten van Eden

Essay over spirituele weerstand tegen verval van dingen

Inleiding

Leven heeft kenmerken van een constante spanning tussen versnippering en samenhang, tussen cognitieve belasting en het verlangen naar innerlijke orde. Deze spanning reikt echter verder dan sociale of psychologische factoren. Zij komt voort uit fundamentele principes uit fysica (zoals entropie), wiskunde (Noether's stelling), en theologie (eschatologie). In dit essay wordt betoogd dat de menselijke neiging tot het zoeken van symmetrie en betekenis in een wereld van toenemende wanorde zowel een cognitief als spiritueel verzet vormt tegen de alles doordringende wet van entropie.

Entropie als fysisch en mentaal beginsel

De tweede hoofdwet van de thermodynamica stelt dat de entropie, een maat voor wanorde, in een gesloten systeem altijd zal toenemen (Boltzmann, 1872). Dit principe geldt voor alle fysische systemen: warmte verspreidt zich, structuren vervallen, en energie differentieert zich tot evenwichtige maar vormloze toestanden. Je zou kunnen stellen dat deze wet een universele tendens tot desintegratie betekent.

Opvallend is, is dat deze tendens zich niet alleen manifesteert in materiële processen, maar ook in psychologische en culturele verschijnselen. De digitale informatieomgeving waarin veel mensen zich bevinden, is een goed voorbeeld. Door overvloed aan prikkels en de gerichtheid op consumptie, wordt het steeds moeilijker om lang bij één gedachte of idee stil te staan (Carr, 2010). Door internet passen hersenen zich aan waardoor je sneller informatie kunt verwerken, maar het vermogen tot diepere gedachten wordt aangetast. Deze cognitieve versnippering kan metaforisch opgevat worden als een vorm van mentale entropie, een verstrooiing van aandacht, identiteit en diepgang.

De menselijke drang tot symmetrie en orde

Tegenover deze natuurlijke tendens naar chaos staat het immanente menselijk streven naar het zoeken van symmetrie, balans en harmonie. In vrijwel alle domeinen van menselijke creativiteit (muziek, architectuur, religie, wiskunde) is symmetrie een fundamenteel principe. Evolutionaire psychologie verklaart deze voorkeur als aanpassend vermogen en zelforganisatie: symmetrie wordt geassocieerd met gezondheid, stabiliteit en voorspelbaarheid (Rhodes et al., 1999). In de natuur lijkt symmetrie een betere kans op overleven te betekenen (Schilthuizen, 2019).

De wens tot orde is echter niet louter biologisch. In de wiskunde en fysica komt deze neiging tot orde het meest expliciet tot uiting in de stelling van Emmy Noether (1918), die stelt dat elke continue symmetrie in de natuurwetten overeenkomt met een behoudswet. Tijdsymmetrie leidt tot behoud van energie; ruimtelijke symmetrie tot behoud van impuls. Deze fundamentele relatie tussen orde en duurzaamheid wijst op een onderliggende

structuur van de werkelijkheid waarin symmetrie niet alleen esthetisch is, maar stabiliteit garandeert. Ook is een relatie tussen symmetrie en esthetica in wiskunde terug te vinden. In theorie van Pythagoras bijvoorbeeld, die symmetrie koppelde aan harmonie en universele schoonheid.

Wanneer men dit principe vertaalt naar het menselijk denken, ontstaat een opmerkelijke analogie. Net zoals fysieke symmetrie zorgt voor behoud, zo draagt mentale symmetrie (consistente overtuigingen, evenwichtige emoties, heldere structuren) bij aan de instandhouding van identiteit en morele oriëntatie.

Theologische perspectieven: eschatologie als absoluut herstel van symmetrie

Het verlangen naar orde en betekenis is ook theologisch van aard. De meeste religieuze tradities kennen een verhaalstructuur waarin een toestand van oorspronkelijke harmonie (zoals de Hof van Eden in het christendom) verloren gaat, en uiteindelijk, in de eschatologische toekomst, de eindtijd, zal worden hersteld. Tijd is in verschillende religieuze stromingen cyclisch, zoals het hindoeïsme en boeddhisme. Het hindoeïsme kent vier grote tijdperken (yuga's). Eindtijd in hindoeïsme is een tijdelijke vernietiging gevolgd door wedergeboorte van de wereld. Ook in het boeddhisme is tijd cyclisch, maar de nadruk ligt meer op het individuele pad naar verlichting dan op kosmische vernietiging. Eindtijd in boeddhisme betekent dus meer het einde van de leer dan het einde van de wereld zelf. De christelijke eschatologie spreekt niet van een cyclische terugkeer, maar van een lineaire voltooiing: een Nieuwe Schepping waarin de verloren orde wordt hersteld in verheerlijkte vorm (Openbaring 21:1–5).

De eschatologische visie fungeert daarmee als spirituele tegenkracht tegen het principe van entropie. Waar de fysica stelt dat alles uiteenvalt, houdt de theologie vast aan het geloof dat alles uiteindelijk weer wordt samengebracht. De theoloog Jürgen Moltmann (1967) beschrijft eschatologie als de “grondtoon van alle theologie”: zij houdt de hoop levend dat de richting van het bestaan niet opgaat in verval, maar in vervulling.

In deze context is elke daad van contemplatie, gebed, kunst of liefde een kleine eschatologische daad, afstand nemen van het onvermijdelijke verval der dingen, en een vooruitgrijpen op de eenheid die komen zal. Zo bezien vormt de menselijke geest, met haar capaciteit tot reflectie en verbeelding, een actief element in de strijd tegen entropische desintegratie.

Externe afhankelijkheid en de verzwakking van innerlijke structuur

Toch dreigt in de hedendaagse cultuur deze innerlijke symmetrie te verzwakken. De toenemende afhankelijkheid van externe cognitieve systemen (zoals zoekmachines en kunstmatige intelligentie) leidt tot een outsourcing van denken. Nicholas Carr (2010) waarschuwde reeds dat het internet ons oppervlakkiger maakt: de constante stroom van informatie moedigt snelle, maar vluchtige denkpatronen aan. De menselijke neiging om keuzes te maken in een onontkomelijk verval der dingen, leidt tot mentale desintegratie,

omdat het de kracht om eenheid te denken, wat gezien de tendens der dingen (entropie) tegendraads is, vermindert.

In plaats van het verdragen van innerlijke stilte, een geestelijke kracht, waaruit echte structuur kan ontstaan, richten we ons op algoritmisch georganiseerde coherentie. Dit is een subtiele vorm van cognitieve entropie. Niet het plotselinge uiteenvallen van het denken, maar een langzame, ongemerkte deconstructie van de geestelijk vermogen. De ziel verandert van een centrum van synthese in een doorgeefluik van prikkels. Met andere woorden maken we van de ziel een onderdeel van de strijd om de dingen en uiteindelijk de laatste dingen. Ook deze geestelijke zorgen zijn beschreven in theologische literatuur en geschriften.

En toch blijft het verlangen naar ordening bestaan. Juist in het onbehagen dat we voelen bij deze fragmentatie, spreekt een intuïtief besef dat een andere staat van zijn mogelijk is, waarin we leven vanuit een gecentreerde symmetrie, verbonden met oorsprong én bestemming. Oorlog is een streven naar het behoud voor de laatste dingen, uit wanhoop geboren. Blijvende vrede is continu verzet tegen het verval met behoud van betekenis van symmetrische verbinding.

Streven naar behoud van symmetrie als geestelijke imprint

In een wereld die fysiek en cultureel wordt beheerst door entropie, lijkt het zoeken naar orde een verloren strijd. Maar het tegendeel is waar. De mens is niet slechts onderworpen aan de wetten van desintegratie, maar ook drager van weerstand en een vonk van het paradijs. Net zoals Noether's stelling een onveranderlijke kern blootlegt onder de stroom van fysische processen, zo onthult het menselijke verlangen naar symmetrie een diepere structuur in het bestaan. Dit kenmerk is anders dan de richting van de materiële werkelijkheid, namelijk verval. Het is een geestelijk kenmerk, dat naar oorsprong en bestemming als een gift gezien kan worden.

Om symmetrisch te denken, verleden en toekomst te verbinden, lichaam en geest, tijd en eeuwigheid, vraagt om discipline en eenheidsdenken. Het is geen nostalgisch terugverlangen naar het paradijs, zonder geestelijke inspanning, maar een daad van bewuste deelname in het herstel van zin en betekenis van het leven in kosmische en spirituele context.

Bewuste aandacht, er zijn voor een ander, elke keuze voor stilte en zingeving, handelingsperspectief congruent met symmetrische patronen, een constellatie van de symmetrie die entropie nooit volledig kan vernietigen. In het zoeken naar vorm midden in fragmentatie, worden wij medescheppers van een werkelijkheid waarin verval niet het laatste woord heeft, maar betekenis en zin.

E. Heemskerk, augustus 2025

Literatuurverwijzingen

- Boltzmann, L. (1872). *Weitere Studien über das Wärmegleichgewicht unter Gasmolekülen*. Wiener Berichte.

- Carr, N. (2010). *The Shallows: What the Internet is Doing to Our Brains*. W.W. Norton.

- Moltmann, J. (1967). *Theologie der Hoffnung*. Kaiser Verlag.
- Noether, E. (1918). *Invariante Variationsprobleme*. Nachrichten von der Gesellschaft der Wissenschaften zu Göttingen.
- Rhodes, G. et al. (1999). *Facial symmetry and the perception of beauty*. Psychological Science, 10(3), 298–303.
- Schilthuizen, M. (2019). Darwin Comes to Town: How the Urban Jungle Drives Evolution. Picador.